

ŞÜPHELİ ALACAKLAR KARŞILIĞI AYRILMASINDA UYGULAMADA ORTAYA ÇIKAN SORUNLAR

I- GİRİŞ :

Ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik kriz ortamı, işletmeler için aşılması zor finansman problemlerini de beraberinde getirmiştir. İşletmeler finansman problemlerinin çözümünde, maliyetinin çok yükselmesi nedeniyle yabancı kaynak arayışına gidememekte ve ya küçülme ya da bu da yeterli olmuyorsa işlerini terk etme noktasına kadar gelmektedirler. Bu çerçevede, işletmelerin finansman problemlerinin çözümünde en kolay, en az maliyetli ve dolayısıyla en etkin yollarından önde geleni üçüncü kişi ve kurumlardan olan alacakların sağlıklı bir şekilde izlenmesi ve zamanında tahsilinin sağlanması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ancak ekonomik krizin bir diğer yansıması kendisini işletmelerde ve kredi kuruluşlarında alacakların tahsil hızı ve oranının gün geçtikçe azalması şeklinde göstermekte, buna bağlı olarak alacakların önemli bir kısmının tahsili ya imkansız ya da şüpheli hale gelmektedir.

Bu nedenlerle mükelleflerce Vergi Usul Kanununun şüpheli hale gelen alacaklar için karşılık ayrılmasını düzenleyen 323'üncü maddesi çok daha fazla başvurulmuş bir madde haline gelmiştir. Yazımızın da konusunu söz konusu bu madde hükmü çerçevesinde şüpheli hale gelen alacaklar için karşılık ayrılmasının esasları ve karşılık ayrılması sırasında uygulamada ortaya çıkan bazı tereddütlerin çözümüne yönelik açıklamalar oluşturacaktır.

II- ŞÜPHELİ ALACAK KAVRAMI VE ŞÜPHELİ ALACAK KARŞILIĞI AYIRMANIN ŞARTLARI:

V.U.K. 323 üncü maddesinde şüpheli alacak kavramı zımnen tanımlanmış ve yine aynı maddede hangi durumda alacaklar için şüpheli alacak karşılığı ayrılacağı hüküm altına alınmıştır. Buna göre;

“ Ticari ve Zirai Kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak şartıyla;

1- Dava veya icra safhasında bulunan alacaklar;

2- Yapılan protestoya veya yazı ile bir defadan daha fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmemiş bulunan dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacaklar;

Şüpheli alacak sayılır ve bu tür şüpheli alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılabilir.

Bu alacakların hangi alacaklara ait olduğu karşılık hesabında gösterilir. Teminatlı alacaklarda bu karşılık teminattan geri kalan miktara inhisar eder.

Şüpheli alacakların sonradan tahsil edilen miktarları tahsil edildikleri dönemde kar-zarar hesabına intikal ettirilir.”

Bu tanım çerçevesinde şüpheli alacak ayırmanın şartlarını şu şekilde açıklayabiliriz.

A- Alacak Ticari ve Zirai Kazancın Elde Edilmesi ve İdame Ettirilmesi İle İlgili Olmalıdır:

Madde hükmüne göre ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmayan alacaklar için şüpheli alacak karşılığı ayrılması mümkün değildir. Buradan hareketle, alacağın işletmenin faaliyetleri ile ilgili ve ticari ve zirai kazancın normal icapları çerçevesinde doğmuş olması gerekir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta alacağın daha önce hasılat hesaplarına intikal etmiş olmasının gerekliliğidir. Yani alacağın kar-zararın teşekkülü ile ilgili olması gerekmektedir.

Konu ile ilgili olarak V.U.K.'nın 323'üncü maddesinde değişiklik yapılmasına ilişkin kanunun gerekçesinde, "karşılık ayrılmak suretiyle, zarara intikal ettirilecek alacağın ticari ve zirai faaliyetin elde edilmesi ile ilgili olması diğer bir ifade ile alacağın daha önce hasılat hesaplarına intikal ettirilmiş bulunması gerektiği" belirtilmiştir.

Bu durum esas itibarıyla ticari ve zirai kazancın belirlenmesinde tahakkuk esasının geçerli olmasından kaynaklanmaktadır. Şöyle ki, ticari ve zirai işletmelerde satılan mal ve hizmetlerin bedeli, henüz tahsil edilmeden bir başka deyişle daha alacak safhasında iken hasılatla intikal ettirilmekte ve karın oluşumunu etkilemektedir. Tahakkuk esasını çerçevesinde satış bedeli veya hasılatın henüz alacak safhasında iken kazancın hesabında göz önünde bulundurulması neticesinde, daha sonra bu alacakların tahsil edilip işletmeye girmesinin imkansız veya şüpheli hale geldiği anda telafisi, ancak daha önce kazanca dahil edilen bu tutarların zarar yazılması suretiyle mümkün olmaktadır.

B- Bilanço Esasına Göre Defter Tutulmalıdır:

V.U.K.'nın şüpheli alacakları düzenleyen 323'üncü maddesinde "şüpheli alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre **pasifte** karşılık ayrılabilir" hükmü yer almaktadır. Bu hükmün doğal bir sonucu olarak şüpheli alacak karşılığı, sadece bilanço esasına göre defter tutan tüccar ve çiftçiler tarafından ayrılabilir.

İşletme hesabı esasına göre defter tutan tüccar ve çiftçilerin, şüpheli alacak karşılığı ayırmaları veya bunları başka şekilde gider yazmaları mümkün değildir. Ancak, şüpheli alacağın değersiz alacak haline gelmesi durumunda, söz konusu alacaklarını doğrudan gider (zarar) olarak kaydedebilirler.

Nitekim yargıda oluşan kararlar da bu yöndedir. Örneğin; Danıştay Dördüncü Dairesi'nin 11.04.1974 tarih, 1973/4688 esas ve 1974/1473 no.lu kararında şu hükme yer verilmiştir. "Şüpheli alacak karşılığı ayrılabilmesi pasifte karşılık ayrılması zorunluluğuna bağlıdır. Şüpheli alacağın sadece tuttıkları defterleri bu suretle kayıt tesisine elverişli bulunan birinci sınıf yükümlülükler için söz konusu bulunduğu, işletme defteri tutan yükümlülerin bu haktan yararlanamayacakları açıktır. Esasen kanun koyucunun bu yolda hüküm getirmesinin amacı tahsili şüpheli olmakla beraber tamamen imkansız bulunmayan alacağın, şüpheli alacak yoluyla zarara aktararak noksan vergi ödeyen yükümlülerin bilahare anılan alacaklarını tahsil ettikçe beyan dışı bırakıp bırakmadıklarını vergi dairesine beyannameye bağlı olarak verilen bilançolardan kontrolünü sağlamaktır."

C- Alacak Teminatsız Olmalıdır:

Bir alacağın, şüpheli hale gelmesi durumunda bu alacağın şüpheli alacak sayılıp karşılık ayrılabilmesi için, söz konusu alacağın daha önce teminata bağlanmamış olması gerekir. Eğer şüpheli alacak haline gelen alacak için menkul mal rehni, gayrimenkul ipoteği, kefalet v.b şekillerde daha önce alınmış bulunan bir teminat varsa, bu alacak için şüpheli

alacak karşılığı ayrılamaz. Ancak, teminatın alacağın sadece bir kısmını karşılamaya yettiği durumlarda, alacağın teminatsız kalan kısmı için şüpheli alacak karşılığı ayrılabilir.

İcra ve İflas Kanunu'nun 85/1'inci maddesi hükmüne göre; "Borçlunun kendi yedinde veya üçüncü kişilerde olan menkul malları, gayrimenkulleri ile alacak ve haklarından alacaklının ana para, faiz ve masrafları da dahil olmak üzere bütün alacaklarına yetecek miktar haciz olunur."

Hacze konu edilen mal; hak ve alacakların tespit edilen değerinin alacağının tamamını karşılamaya yetmemesi durumunda alacaklı, teminatsız kalan kısım için borçlunun diğer mallarının haczini de isteyebilir. Bu talepte bulunulmaması halinde alacaklının, haczedilen mal ve hakların değerinin alacağının tamamını karşıladığını kabullendiği varsayılır.

Alacağın tamamını karşılayan miktarda haciz konulması alacağın teminatlı olduğunu ifade eder ve bu alacak için şüpheli alacak karşılığı ayrılamaz.

Bir alacağın şüpheli olup olmadığına, V.U.K.'nin 323'üncü maddesi çerçevesinde hesap döneminin son günü olan değerlendirme gününde karar verilir. Buna göre haciz yoluyla teminata bağlanan alacaklarda, değerlendirme günü itibarıyla teminat tutarı belirlenir ve teminatın karşılayamadığı kısım olursa bu kısım için karşılık ayrılır. Eğer değerlendirme günü itibarıyla teminatın tutarı belirlenemezse alacağın ne kadarlık kısmının teminatsız olduğu kesin olarak tespit edilemeyeceğinden, bu durumda kısmen dahi olsa karşılık ayrılması mümkün değildir. (Danıştay Dördüncü Dairesi 29.12.1972 tarih ve E.1970/8143, K.1972/8342 sayılı karar)

Şüpheli alacağın belirlenmesinde teminat kavramından ne anlaşılması gerektiği uygulamada sorun olabilmektedir. Bu konuyu daha kapsamlı olarak inceleyecek olursak;

- **Menkul rehni veya gayrimenkul ipoteği** şeklinde aynı bir teminata bağlanmış alacaklar için karşılık ayrılamaz.

- **Kefaletle Bağlı Alacaklar;** şüpheli alacak uygulamasında teminatlı alacak olarak kabul edilmektedir. Ancak, aynı teminattan farklı olarak esas borçlunun yanısıra kefil hakkında da yapılan takibatların sonuçsuz kalması durumunda karşılık ayrılabilir.

- **Adi Ve Kollektif Ortaklıklardan Olan Alacaklar;** Adi ortaklığın borçlarından, (borç doğuran muamelelerin ortaklık adına yapıldığının bilinmesi şartı ile) ortaklar şahsen ve müteselsilen sorumludurlar. Bu nedenle, adi ortaklıktan olan bir alacak dolayısıyla karşılık ayrılabilmesi için, ortaklardan her biri hakkında takibat yapılması gerekir. Kollektif şirketlerden olan alacaklar için de benzer bir durum söz konusudur. Ancak karşılık ayrılabilmesi için hem kollektif şirket tüzel kişiliği ve hem de ortaklar hakkında takip yapılması ve bütün bu takiplerin sonuçsuz kalması gerekir.

- **Kamu İdare ve Müesseselerinden Olan Alacaklar;** Karşılık ayırmanın esas amacı, gerçekleşmesi beklenen bir zararın varlığıdır. Maliye Bakanlığının da katıldığı görüşe göre kamu idare ve müesseselerinden olan alacakların ise tahsil edilememesi ve bu yüzden işletmenin bir zarara uğraması söz konusu olamayacağından, kamu idare ve müesseselerinden olan alacaklar için karşılık ayrılamaz. (Maliye Bakanlığının 29.06.1995 Tarih ve 13000-220-7897 Sayılı Özelgesi.) Bir diğer görüşe göre ise, kamu kurum ve kuruluşlarından olan alacaklar haczedilemeyecek olmakla birlikte, bunlar nezdinde yasal takibat yapılmasını engelleyen herhangi bir husus bulunmamaktadır. Diğer taraftan Vergi Usul Kanununun 323'üncü maddesinde şüpheli alacak karşılığı ayrılmasında borçlu kişilerin vasıflarına göre bir ayrıma gidilmemiş, sadece alacağın nitelikleri baz alınmak suretiyle sınırlama yapılmıştır. Dolayısıyla, kamu kurum ve kuruluşlarından olan alacaklar için yasal takibata geçilmesi, bir başka deyişle yargıya gidilmesi durumunda bu alacaklar için de şüpheli alacak karşılığı

ayrılabilir. Nitekim, Danıştay Üçüncü Dairesi'nin "borçlunun Devlete bağlı bir iktisadi kamu müessesesi olmasının şüpheli alacak karşılığı ayrılmasını önlemeyeceği" şeklinde aynı yönde bir kararı da mevcuttur. (7.5.1997 tarih, E.1995/3262, K.1997/1717 sayılı karar)

- **Ciro Yolu Kabul Edilen Senetli Alacakların Durumu;** Borçlunun borcuna karşılık, kendi müşterisinden almış olduğu bonoları vermesi yani ciro etmesi ve ciro edilen bu bonoların ödenmemiş olması halinde, senedi ciro edenler yani cirantalar, asıl borçlu ile birlikte müteselsilen sorumlu sayılırlar. Ancak, muhtelif cirantaların asıl muhatabı, bu senedi kendisine ciro eden kişidir.

Bu duruma göre; ciro edilmek suretiyle alınan ve ödenmeyen senet bedeli ciro eden kişiden talep edilir. Eğer, ciro eden kişi senet bedelini (ciranta olarak) ödemezse, hakkında takibata geçilir. Yani ciro edilmek suretiyle gelen senet bedelinin ödenmemiş olması durumunda, şüpheli alacak karşılığı ayrılabilmesi için sadece senette yazılı borçlu nezdinde takibata geçilmiş olması yeterli olmayıp, bu senedi ciro eden kişi hakkında da takibat yapılmış olması gerekir.

D- Alacak Şüpheli Hale Gelmiş Olmalıdır:

V.U.K.'nun 323'üncü maddesi hükmüne göre; ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilebilmesi ile ilgili olmak şartıyla, bir alacağın şüpheli alacak haline gelmiş sayılması için; aşağıda belirtilen iki sebepten birinin bulunması gerekir.

1- Dava veya İcra Safhasında Bulunan Alacaklar;

Ticari veya zirai bir işletmede, kazancın elde edilmesi veya idame ettirilmesi için yapılan işlemler sonucunda meydana gelen bir alacağın, borçlusu tarafından ödenmemiş olması nedeniyle dava veya icra safhasında bulunması, bu alacağın V.U.K.'nun 323'üncü maddesi hükmü çerçevesinde şüpheli alacak sayılmasını gerektirir. Yani dava veya icra safhasında bulunan bir alacak, şüpheli alacak sayılır ve bu şekilde şüpheli hale gelen alacak için, karşılık ayrılarak, söz konusu alacak tutarı gider (zarar) kaydedilir. Bu kayıt için dava veya icra takibinin sonucunu bekleme şartı aranmaz. Dava veya icra safhasına intikal eden alacak daha sonra tahsil edilirse, bu defa tahsil edilen tutar tahsil edildiği dönemde kaydedilmek suretiyle ayrılmış olan karşılık hesabı kapatılır. Nitekim, Danıştay 4. Dairesinin 11.12.1991 tarih ve E.1991/1538 ve K.1991/4320 sayılı kararında "İcra yoluyla takip edilen alacaklar için şüpheli alacak olarak pasifte karşılık ayrılabilir" ve yine Danıştay 4. Dairenin 15.12.1977 tarih ve E.1977/91 ve 1977/3338 sayılı kararında ise "Mahkemece kesin karar verilmediği sürece alacağın şüpheli olma niteliği devam edecek olup, karşılık ayrılabilir" denilmektedir.

Burada dikkat edilmesi gereken husus sadece şeklen yapılan bir müracaatın alacağın şüpheli hale geldiğini ifade etmeyeceğidir. Uygulamada bazen alacaklının yılın son gününde icraya başvurarak şüpheli alacak karşılığı ayırdığı daha sonraki yılda ise ciddi bir takip ve izleme yapmadığı, dosyanın takipsizlik nedeniyle işlemde kaldığı görülmektedir. Konuyu bir örnekle açıklayacak olursak; vadesi Eylül ayında dolan bir alacak için, alacaklı mükellef Eylül ayında dava veya icra yoluna gitmeyip, Aralık ayının son günlerinde icraya başvurması halinde, büyük bir ihtimalle borçlunun mallarına haciz kaydı konması izleyen yıla sarkacaktır. Diğer taraftan alacaklı mükellef icraya başvurmuş olduğu için şüpheli alacak karşılığı ayrılmasına ilişkin şartlar gerçekleşmiş olmaktadır. Ancak izleyen yılda herhangi bir ciddi takibatın yapılmadığı ve haczin paraya çevrilmesinin istenmediği varsayılacak olursa, bu durumda sadece Aralık ayında icraya başvurulması alacağın şüpheli hale geldiğini göstermez. Çünkü özellikle borçlunun yeterli mal varlığının bulunduğu ve bu durumun ilgili herkes tarafından bilindiği bir durumda, yılın son günlerinde icraya

başvurulması, alacağı gerçekten takip niyetinin olmadığını, şekli şartları yerine getirip vergiden kaçınılmak istendiğini yani kısaca iyi niyetin olmadığını ve aslında alacağın şüpheli hale gelmediğini göstermektedir. Oysa alacaklı mükellef, alacağın normal vadesi olan Eylül ayında icraya başvurup, o yıl içinde borçlunun mallarına haciz kaydı koydurmuş olsaydı, alacak haciz konulan malların değeri ölçüsünde teminata bağlanmış olacağından şüpheli olmaktan çıkacak ve karşılık ayrılmayacaktı.

Uygulamada sıkça rastlanılan bir başka durum ise, hesap döneminin son günü olan değerlendirme gününden önce alacaklı ve borçlunun anlaşmak suretiyle, gerçekte borcu yeni vadelere bağlamalarına veya alacağına ilişkin ödeme şeklini yeniden belirlemelerine rağmen, şeklen hesap döneminin son günlerinde alacaklının hukuki takibata geçerek şüpheli alacak karşılığı ayırması, şüpheli hale gelen bu alacağın izleyen dönemde de ciddi bir şekilde izlenmemesi şeklinde görülmektedir. Hiç şüphesiz ki muvazaalı bu işlem sonucunda söz konusu alacağın şüpheli hale gelmesi ve karşılık ayrılması mümkün olmayacaktır. Nitekim, takibe başladıktan sonra alacağın ödenmesine ilişkin vade uzatma, taksitlendirme gibi anlaşmalar olması halinde de değerlendirme gününde alacak şüpheli sayılamaz. Çünkü bu gibi durumlarda yeni anlaşmaya göre doğan yükümlülüklerin vadesinde yerine getirilip getirilmemesini bekleyip, buna göre alacağın şüpheli hale gelip gelmediğinin belirlenmesi gerekmektedir.

Danıştay'ın çeşitli tarihlerde vermiş olduğu kararlar da bu açıklamalarımızı destekleyici niteliktedir. Konuyla ilgili Danıştay Kararı özetlerinden bazıları aşağıdaki gibidir.

Yenilenen alacak senetlerinin de icra takibi yapılmasına rağmen tahsil edilememesi durumunda, şüpheli hale gelen bu alacaklar için karşılık ayrılarak, gider yazılması mümkündür. (Dş. 4D. 13.05.1999 t., E.1998/939, K.1999/1985)

İcra takibatına geçilmiş borçlular hakkında ödeme emri gönderilmiş olmasına rağmen haciz işlemine geçilmeyen alacaklar şüpheli alacak vasfını kaybeder.(Dş.4D. 23.6.1975t. E.1973/5905, K.1975/2083.)

İcra takibatının ciddi olarak takip edilmemesi nedeniyle, dosyası takipten düşen alacak şüpheli olarak kabul edilemez. (Dş.3D.10.6.1987t. E.1986/2768, K.1987/1552.)

2- Yapılan Protestoya veya Yazı ile Birden Fazla İstenilmesine Rağmen Borçlu Tarafından Ödenmemiş Bulunan Dava ve İcra Takibine Değmeyecek Derecede Küçük Alacaklar;

Şüpheli alacak sayılan ikinci grup alacaklar ise, yapılan protestoya veya yazı ile birden fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmemiş bulunan dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacaklardan oluşmaktadır.

Buna göre; senetli alacaklarda protestoya, senetsiz alacaklarda ise yazı ile bir defadan fazla (en az iki) istenilmesine rağmen ödenmeyen, dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacaklar, başka koşul aranmadan karşılık ayrılmak suretiyle zarar yazılabileceklerdir.

Bu esasa göre, şüpheli alacak karşılığı ayrılmasında alacağın senetli veya senetsiz olmasının bir önemi yoktur. Eğer, senetli alacak belli sürelerde ödenmezse, alacağın ödenmesi için belli bir vade tayin edilir. Belirlenen bu vadede alacağın ödenmesi protesto yoluyla istenilir. Ya da senetsiz alacak için yazı yazılarak belli edilen zamanda ödenmesi borçludan talep edilir. Bu şekilde borçludan yazı ile birden fazla (en az iki defa) istenilmiş olmasına rağmen, ödenmeyen küçük alacaklar, şüpheli alacak haline gelmiş sayılır ve karşılık ayrılmak suretiyle zarar yazılabilir.

Kanun maddesinde sözü edilen, “dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacak” teriminin kesin ölçüsü yoktur. Bu durumun varlığından daha çok dava ve icraya gidilmesi durumunda yapılacak olan giderler ile alacağın tutarını kıyaslanarak, yapılacak giderlerin alacak tutarını geçeceğinin baştan belli olduğu durumlarda söz edilebilecektir. Bu durum daha çok yaygın müşteri kitlesine sahip perakende ve taksitle satış yapan şirketlerde söz konusu olmaktadır.

Ayrıca bu konuda, bu tür küçük alacakların toplam olarak tutarı ile toplam alacaklar içindeki payı da önem taşımaktadır. Milyarlarca liralık alacağa sahip bir işletmede örneğin 100.000.000.- liralık tek bir alacak icra ve dava talebine değmeyecek küçük alacak sayılabilecekken, bir başka işletmenin alacakları büyük oranda bu şekilde 100.000.000.- liralık alacaklardan oluşuyorsa bunların icra ve dava talebine değmeyeceğinden söz edilemez.

Konuya ilişkin olarak yargıya intikal eden anlaşmazlıklar sonucu Danıştay’ın verdiği bazı örnek kararlar aşağıdaki gibidir.

- Taahhütlü ve ilmühaberli olarak istenmeyen özel okul taksitleri için şüpheli alacak karşılığı ayrılamaz. (Dş.4D.25.12.1984 T.E.1982/4982 K.1984/4669)

- Şüpheli alacaklar karşılığı ayrılabilmesi için, maddedeki yazı ile istemenin taahhütlü mektupla ya da noterce yapılması gerekir.(Dş. 13D. 24.01.1978 T.E.1976/3483 K.1978/139)

III- ŞÜPHELİ ALACAK KARŞILIĞI AYRILMASINDA UYGULAMADA ORTAYA ÇIKAN SORUNLAR:

A- Şüpheli Alacak Karşılığının Ayrılacağı Dönem:

V.U.K.’nun 323’üncü maddesinin ikinci fıkrasında “şüpheli alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre karşılık ayrılabilir” hükmü yer almaktadır. Görüldüğü gibi mükelleflerin bu hüküm çerçevesinde şüpheli alacak karşılığı ayırması ihtiyaridir. Bundan dolayı şüpheli alacaklarla ilgili olarak karşılık ayırma imkanından alacağın şüpheli hale geldiği dönemde yararlanmayan mükellefin, söz konusu alacak için sonraki dönemlerde karşılık ayırması mümkün değildir.

Bu görüş Danıştay’ın bir çok kararı ile de paralel bir görüştür. (Örnek; Dş. 2.3.1972 T. E.1970/6390, K.1972/1324 sayılı; 14.02.1973 T. E.1970/3842, K.1973/584 sayılı; 3.4.1973 T. E.1972/738 K. 1973/1787 sayılı; E.1978/3363, K.1979/736 sayılı ve E.1982/17062, K.1984/498 sayılı kararları)

Ancak Danıştay’da son yıllarda ağırlık kazanan aksi görüşe göre ise; “...defterlerde alacak kaydı yapılmış ama tahsili tehlikeye düşmüş bir alacağın şüpheli hale geldiği dönemin geçirilmesi halinde izleyen değerlendirme günlerinde karşılık ayırma imkanını ortadan kaldıracak bir hükme yer verilmediğinden, mükellefler kayıtlarında ticari alacak olarak görülen bir alacak için istedikleri takdirde şüpheli hale geldikleri yıldan sonraki dönemlerden herhangi birinde pasifte karşılık ayırabilirler. (Örnek: Dş. 4.D.10.11.1991 T., E.1988/4658, K.1991/1627 sayılı kararı)

B- Şüpheli Alacaklar İçin Karşılık Ayrılmadan Zarar Yazılamaz:

V.U.K.’nun şüpheli alacaklarla ilgili 323’üncü maddesinde şüpheli alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılacağı ve bu karşılığın hangi alacaklara ait olduğunun karşılık hesaplarında gösterileceği belirtilmiştir.

Buna göre şüpheli alacaklar doğrudan doğruya zarar olarak kaydedilemez. Değerleme günündeki tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılmak suretiyle zarar kaydedilir.

Bu konuda Danıştay'ın farklı kararları mevcuttur. Danıştay Üçüncü Daire'nin "Pasifte karşılık ayrılmaması halinde şüpheli alacak kar-zarar hesabında göz önüne alınamaz." şeklindeki 4.11.1991 T., E.1991/1853, K.1991/2746 sayılı kararı ile Danıştay Dördüncü Dairenin "Şüpheli alacakların karşılık ayırmadan doğrudan kar-zarara intikal ettirilmiş olması nedeniyle idarece yapılan tarhiyat yerindedir" şeklindeki 20.03.1997 tarih, E.1996/1141 K.1997/970 sayılı kararı yukarıdaki görüşü destekleyici nitelikteyken, Danıştay Dördüncü Daire'nin 19.10.1992 T., E.1991/2342, K.1992/4472 sayılı kararı ise "Şüpheli alacaklarda karşılık ayırmak yerine doğrudan kar-zarar hesabına kayıt yapılmasında, sonuç hesapları yönünden vergi matrahını etkileyici bir yönünün olmaması nedeniyle sakınca yoktur" şeklindeki kararı bu görüşe ters bir karardır.

C- İflas Hali ve Şüpheli Alacaklar Karşılığı:

Bilindiği üzere, iflas hukukunun konusu külli (toplu) icradır. Yani iflas halinde borçlunun karşısında bütün alacaklıları var olup, borçlunun haczi caiz bütün malları satılır ve satış bedelinden borçlunun bütün borçları alacaklılara ödenir. Satış bedeli borçlunun bütün borçlarını karşılamaya yetmediği durumda ise alacaklılara alacakları oranında eşit bir şekilde paylaşırma yapılacaktır.

Ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik krizin bir uzantısı olarak iflaslara çok sık rastlanmaktadır. V.U.K.'nin şüpheli alacakları tanımlayan 323'üncü madde hükmünde "Dava veya icra safhasında bulunan alacaklar" şüpheli alacak olarak kabul edilmiştir. İflas hali de bir bakıma külli icra olduğundan, bu çerçevede işletmeler borçlu müşterilerinin iflas etmesi halinde, alacaklarını iflas masasına kaydettirmeleri koşuluyla, şüpheli alacak karşılığı ayırabilirler. Ancak, karşılık alacağın masaya kaydının yapıldığı, başka bir deyişle icra safhasına intikal ettiği yılda ayrılmalıdır. Konuyla ilgili olarak Maliye Bakanlığı 20.06.1997 tarih ve 26108 sayılı özelgesinde "Mevduat kabul etme izni kaldırılan ve iflasına karar verilen bankaya yatırılan meblağlar için şüpheli alacak karşılığı ayrılabilceği" şeklinde görüş bildirmiştir

D- Şüpheli Alacak Karşılığı Ayrılmasında Hatır Senetlerinin Durumu:

Daha önce açıkladığımız üzere, bir alacağın şüpheli alacak sayılabilmesinin temel koşullarından biri, alacağın ticari veya zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmasıdır.

Yargıtay'ın yaptığı tanıma göre; "Tatbikatta hatır bonusu diye isimlendirilen emre muharrer senetler alacaklı tarafından kırdırılan, keşidecinin ticari itibarından istifade suretiyle para temini için verilen senetlerdir." Bu senetler, gerçek bir borç-alacak ilişkisinin sonucunda düzenlenmeyip, ya hatır alacaklısının nakit para ihtiyacını karşılamak ya da hatır alacaklısının mali durumunu ve ticari itibarını yükseltmek suretiyle kredibilitelerini artırmak için kullanılmaktadır.

Bu açıklamalarımız sonucunda gerçek anlamda bir ticari ilişkiye dayanmayan ve gelir sağlamayı hedef tutmayan, hatır bonoları için şüpheli alacak karşılığı ayrılamaz.(Dş.4D. 9.3.1976 T., E.1975/2661, K.1976/582)

E- Aciz Vesikasına Bağlanan Alacakların Durumu:

Uygulamada tereddüde düşülen önemli bir husus da, aciz vesikasına bağlanan alacakların değersiz alacak olarak mı kabul edileceği yoksa, şüpheli alacak karşılığı mı ayrılacağıdır.

Maliye Bakanlığı'nın 16.06.1969 gün ve 24458-323-18-23971 sayılı muktezasında bu konu açıklanmıştır. Bu muktezaya göre; Aciz vesikası kanaat verici bir vesika olmakla beraber, mahiyeti itibariyle alındığı tarihte borçlunun ödeme kabiliyeti olmadığını göstermekte olup, borçlu bilahare mal iktisap ettiğinde, hakkında tekrar takibat yapılarak yeniden alacağın tahsili yoluna gidileceği tabidir. Dolayısıyla aciz vesikasına bağlanmış olan alacak "değersiz alacak" sayılmaz. Ancak şüpheli alacak karşılığı ayrılabilir.

F- İştiraklerden Olan Alacakların Durumu:

Holding şirketler, iştiraki oldukları işletmelerle karşılıklı olarak mal ve hizmet satışı şeklinde veya diğer şekillerde ticari ilişkiler içinde bulunabilmekte ve bunun sonucunda holding şirketler ile iştirakleri arasında borç-alacak ilişkisi doğabilmektedir.

Holding şirketlerin iştirakleri ile ticari nitelik taşıyan ilişkileri neticesinde doğan alacakları için V.U.K.'nin 323'üncü madde hükmünde öngörülen diğer koşulları da taşıması koşuluyla şüpheli alacak karşılığı ayırmasında herhangi bir sakınca yoktur. Nitekim Danıştay 4.Daire'nin, 25.11.1992 T., E. 1992/5015 no.lu kararı da bu görüşümüzle aynı paraleldedir. Ancak aynı karar çerçevesinde ve V.U.K. hükümlerine göre esas faaliyet konusu dışındaki işlemlerden (ödünç verme, kefalet vb.) dolayı ortaya çıkan alacaklar için karşılık ayrılamayacağı da tabidir. Çünkü, bu alacakları işletmenin satış hasılatı ile ilişkilendirmek mümkün değildir.

G- Ticari Emtia Alışı Amacıyla Verilen Avanslardan Doğan Alacakların Durumu:

Daha önceki açıklamalarımızdan da anlaşılacağı üzere V.U.K.'nin 323'üncü maddesinin gerekçesinde, şüpheli alacağın karşılık ayırma yoluyla zarar yazılabilmesi için; daha önce sonuç hesapları ile ilişkilendirilmiş olması, bir başka deyişle hasılat hesaplarına intikal ettirilmiş olması gerekir. Bundan dolayı işletmenin ticari emtia temini için vermiş olduğu avanslar her ne kadar ticari faaliyet ile ilgili bulunsun da, hasılat hesaplarına intikal ettirilmediği için karşılık ayırma yolu ile zarar yazılması mümkün değildir.

H- Kurumların Devrinde Şüpheli Alacakların Durumu:

Kurumların devrinde, devir alınan kurum bünyesinde teşekkül etmiş olan alacağın, kanunda öngörülen şartlar mevcut olduğunda, devralan kurum tarafından şüpheli alacak olarak zarar kaydında sakınca yoktur.

İ- Şüpheli Alacak Karşılığı Ayrılmasında K.D.V.'nin Durumu:

Günümüzde işletmeler satışlarını artırabilmek, stoklarını eritebilmek için tüketicilerin alım güçlerini düşünerek, vadeli satışlar yapmaktadırlar. Vadeli satış yapan bazı işletmeler, satış sırasında mal ve hizmet teslimi neticesinde doğan K.D.V.'yi peşin olarak tahsil etmekte, diğer bazı işletmeler ise hiç peşinatsız satış yapmaktadırlar.

Uygulamada, bu şekilde hesaplanan K.D.V. tutarını peşin tahsil etmeyen işletmelerin, K.D.V. tutarını mal bedelinden ayırmadan alacağın tamamını ticari alacakmış gibi kabul ederek şüpheli alacak karşılığı ayırma yoluna gittikleri sıkça görülmektedir. Böylece gelir veya kurumlar vergisi matrahları da hesaplanan K.D.V. kadar azalmaktadır.

Kanımızca uygulamada sıkça rastlanan bu durum vergi mevzuatımızla bağdaşmamaktadır. Şöyle ki;

Yazımızın daha önceki bölümlerinde de sıkça değindiğimiz üzere; bir alacağın karşılık ayrılmak suretiyle zarar yazılabilmesi için herşeyden önce Kanun maddesinin gerekçesinde de belirtildiği üzere, daha önce hasılat hesaplarına intikal ettirilmiş olması gerekir. Oysa, mal teslimi ve hizmet ifasından doğan katma değer vergisinin hasılat hesaplarına intikal ettirilmeyeceği açıktır. Bu nedenle, müşterilerden olan alacakların katma değer vergisini içeren kısmı için karşılık ayrılamayacaktır.

Diğer taraftan V.U.K.'nun 323'üncü maddesinin 1'inci fıkrası hükmüne göre; bir alacağın şüpheli alacak sayılabilmesi ticari kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olması şartı aranmaktadır. Oysa; bilindiği üzere K.D.V. indirim mekanizması yoluyla nihai tüketiciye yansıtılan bir vergidir. Dolayısıyla; K.D.V. niteliği itibarıyla ticari kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile doğrudan ilgili olmayan bir vergidir. Bu nedenle karşılık ayrılmak suretiyle zarar yazılması söz konusu olamaz. Katma Değer Vergisinden doğan alacakların şüpheli alacak sayılmayacağı görüşünü savunanların tezlerini dayandırdıkları bir diğer nokta ise, Katma Değer Vergisi Kanununun 58. maddesi hükmünde yer alan “ mükelleflerin vergiye tabi işlemleri üzerinden hesapladığı katma değer vergisinin gelir ve kurumlar vergisi matrahlarının tespitinde gider olarak kaydedilemeyeceği “ şeklindeki düzenlemedir.

Ağırlıklı olan görüş, Katma Değer Vergisinden doğan alacakların şüpheli alacak sayılıp, karşılığa konu edilemeyeceği yönünde olmakla birlikte aksi görüşte olanların da bulunduğunu belirtmek yerinde olacaktır.

İ- Yurt Dışından ve Döviz Cinsinden Olan Şüpheli Alacakların Durumu:

V.U.K.'nun şüpheli alacakları düzenleyen 323'üncü maddesinde bir alacağın şüpheli alacak olarak kabul edilip, karşılık ayrılabilmesi açısından bu alacağın Türk Lirası veya yabancı para cinsinden olup olmamasının herhangi bir önemi bulunmamaktadır. Maddedeki diğer şartları da taşımak koşuluyla şüpheli hale gelen ve yabancı para cinsinden olan alacaklar içinde karşılık ayrılacaktır. Bu durumda şüpheli hale gelen alacağa ilişkin olarak dönem sonuna kadar oluşan ve dönem kazancının tespitinde “ kur farkı geliri “ olarak dikkate alınan kur farklarının da karşılığa konu şüpheli alacak tutarına eklenmesine herhangi bir engel bulunmamaktadır.

Ancak söz konusu yabancı para cinsinden olan alacak yurt dışında mukim gerçek veya tüzel kişilerden olan bir alacak ise ile bu alacağın şüpheli alacak sayılıp, karşılık ayrılabilmesi için hem Vergi Usul Kanunu ve hem de 32 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Karara ilişkin 91-32/5 sayılı tebliğde aranılan şartların bir arada bulunması gerekmektedir. Adı geçen tebliğin 22 / V-1 bölümüne göre, yurt dışından olan alacakların şüpheli alacak sayılması için yurt dışında söz konusu alacak için dava açılması ve dava açıldığını gösterir belgelerin yurt dışında faaliyet gösteren dış temsilciliklerimize onaylatılması gerekmektedir.

J- Borçlunun Konkordato Talebinde Bulunduğu Alacakların Durumu:

İcra İflas Kanununun 285 ile 309' uncu maddeleri arasında düzenlenen Konkordato “ İcra tetkik mercii tarafından tayin edilen bir komiserin ve bu komiserin daveti üzerine, başkanlığı altında toplanan alacaklıların adet ve toplam alacağa oranına göre 2/3 'ünün onayını alan borçlunun mahkemenin onayını da alarak gerçekleştirdiği anlaşmadır. Bu anlaşma sonucunda borçlu, borcunun en az % 50 'sini aşan bir kısmını hem ödemekten kurtulur, hem de anlaşma sonucunda kalan borcunu cazip ödeme koşullarıyla ödeme imkanına kavuşur.

Bu esaslar çerçevesinde konkordato anlaşması ile alacaklı bir kısım alacağının tahsilinden zorunlu olarak vazgeçeceği için bu kısım, V.U.K.'nun 322'üncü maddesine göre değersiz alacak sayılmak suretiyle doğrudan gider yazılacak, alacağın vazgeçilmeyen kısmı ise konkordato anlaşmasıyla teminata bağlanacağından şüpheli alacak olarak kabul edilmeyecektir.

K- İzleyen Dönemlerde Tahsil Edilen Şüpheli Alacaklar İçin Daha Önce Ayrılan Karşılıklar Gelir Yazılır :

V.U.K.'nun şüpheli alacakları düzenleyen 323'üncü maddesinin son fıkrası hükmüne göre; "Şüpheli alacakların sonradan tahsil edilen miktarları tahsil edildikleri dönemde kar – zarar hesabına intikal ettirilir." Bu hükümden hareketle daha önce şüpheli hale gelen ve karşılık ayrılan alacakların yapılan yasal ya da icrai takibat sonucunda tahsilinin sağlanması durumunda tahsil edilen tutar tahsil edildiği dönemde " 644- Konusu Kalmayan Karşılıklar " hesabına kaydedilmek suretiyle dönem kazancının tespitinde gelir olarak dikkate alınır.

IV- SONUÇ :

Uzun süredir yaşadığımız ekonomik kriz ortamının bir yansıması olarak ticari hayatta bir çok kişi ve kuruluş borçlarını ödeme güçlüğüne düşmüş, bu durumda hem icrada haciz dosyalarının ve hem de yargıda bulunan dava dosyalarının rekor sayıda artışına yol açmıştır.

Bu artışın vergi kanunlarına yansıması ise V.U.K.'nun şüpheli alacakları düzenleyen 323'üncü maddesinin eskiye oranla çok daha yaygın kullanımı şeklinde karşımıza çıkmıştır. Biz de yazımızda son dönemde sıkça başvurulanan bir yöntem olan şüpheli hale gelen alacaklar için karşılık ayrılmasına yönelik genel açıklamalar ile söz konusu maddenin uygulamasında ortaya çıkan tereddütlerin çözümüyle ilgili görüş ve önerilerimize yer vermiş bulunuyoruz.

A. Murat YILDIZ

Gelirler Kontrolörü